

29. Sve su neједнаке половине већ и Љубишини Паштровићи,
оно класично наше племе и земљица, што леж^у тамо доле и увучена под Црну
Тору, и извучена на Јадранско море. ~~Што~~ је онај наш свет који је час суров
горштачки слободар и примитивац, час уваспитани и, што рекао Љубиша, "проце-
јеђени" тип људи, који нису бадава били "млетачки људи". ~~Али~~ ^{Али} ~~опет~~ ^{опет} двојак^о,
сад прави васали, сад пријатељи и високо привилеговано словенско племе ~~које~~ ^{које} је
~~у средине~~ ^у смело бирати народни кнезови, и чија су деца ~~младећи~~
погла да се жене и удају племићкама и за племиће горде Венеције. ^{Али} ~~чим~~ ^{чим} би

~~мисао~~ претегла та ласкава и опасна приморска половина, потегао би одонуд из крша к себи корен црногорски, и разравнотеженост би се ~~ипет~~ поправила.

Стјефан Митров Љубиша, чисти и голи Пантровић, како се тамо каже, почео је ^{како се каже, како је прихватио велику} да живи живот ~~младог човека~~ ^{младог човека} ~~у једној половини главе~~ ^{своје} ~~у то време~~ са доста талијанског ветра бар у једној половини главе. У то време нису додуше више владали оним крајевима Илечићи, него Аустрија; али су, према Словенима, уз Аустрију стајали далматински Италијани. Момчић Љубиша говори скоро искључиво талијански. Али, ~~са~~ с друге стране, ^{он је} толико наш горш-тачки тип оних времена, да неће никако у школу. Једва ће, већ матор дечко, ~~на~~ научити читати и писати, а до краја ће извести лудост да баш никакву школу не сврши. ^{у осам} Настаје унутрашња борба, јер му је у судбини писало да баш главом и пером постане знаменит за поколење. ^{будућа} ~~он~~ ће дакле мало помало стећи знања и културе. ^{показује се} А српски ће научити тако да ће нам после, као писац, у томе смислу подупрети кућу безмало наравно с Вуком и Његошем. — Неједнаке полутке ^{у будућности} се носе и даље. Човек који је ~~изразитим~~ духом и слухом оценио шта је, и какав је језик тамошњег нашег света, тај човек није могао остати глув ни

за дивоте талијанског језика; ^и тако ће Љубишини први књижевни радови бити преводи великих дела талијанске књижевности на наш језик; ^{одмах} додуше ^{са} јасном амбицијом да се покаже шта се све може, и како се ^{све} могу рећи ствари на ^енаш ^мјезику ако неко тај језик зна. Па онда, у каснијим годинама, она половина у којој се градио Љубиша књижевник, устаће одлучно против оне у којој се градио и изградио Љубиша политичар; и бар ће у последњих ~~десет~~ десетак година Љубишина живота згоде и незгоде послужити да се сав човек пренесе у књижевност, да добије храброст, како рече сам Љубиша за себе, да пређе "на оригиналност".

И на политичком пољу ће се код Љубише истаћи карактеристично трвеће између двеју неједнаких половина. Љубиша ће ићи с народном, ~~чисто~~ чисто словенском странком, с оном која ће имати у идеалу сједињење, под Аустријом, Далмације са Хрватском и Славонијом, ^{што је то} дакле идеал једног словенског блока који би некако федералистички стао према Аустрији. Отворену и срчану борбу је водио Љубиша ^{— тако је} у почетку ^{што} само обичан чиновник у Будви, про-тив странке аутономаша, у којој је један део Словена, ^о заједно са далматинским

Талијанима, стајао за аутономију само Далмације. ~~Што~~ је, наравно, и Аустрији милије било од заједнице скоро свих њених јужних Словена. На политичком попришту, убрзо је постало јасно обема ^{двојема} странама: да у Љубиши живи и кује планове и тактике знатан политички дар. Баш политички. Умео је Љубиша ^{да} да броди по суку, и ходи по мокру. ^Нити начелан до херојства, нити опортунист до занемарења народног интереса. Према Аустрији је Љубиша имао тактику ^{ку} каквој би га били учили некадашњи Млетци. А на другој половини је био неморни заступник народа, народни човек стално на збору и договору с браћом, друг и отац свима којима је помоћ била потребна, ~~као~~ како би га учили да ради Паштровићи и Црна Гора. Подешавао је Љубиша те две ^{вратке} половине мајсторски. Врло много је постизавао за народ; ~~није~~ заборављао ни себе чувајући осетљивост Аустрије. Постао је, и остао посланик на далматинском сабору, био и претседник тога сабора; био биран за делегата тога сабора у бечко царевинско веће. У Аустрији, познат је био и лично цару. У Далмацији, народу је био учитељ и судија, сва вера и поуздање. Политички говори Љубишини памтили су се и у Бечу; ^{они су} ~~одавали~~ ~~му~~ човека даровита, речита једном речитошћу

koja je zadobijala ^(lepitom i) istinama ~~narodnim~~ ^{je} ta jest, Narodna pamet, kroz na-
 rodnu rec govori ~~na~~ je iz ljubise, i branila ~~a nam~~ narodnu stvar, ~~narodni~~
 narodni humor ~~je~~ fascinirao ^{je} veliku gospodu u Beču. ^{jednako} Osehate li ~~i to~~ dve polo-
 vine? Pobeđivao je kroz ljubisu politichara i ljubisa knjevnik, i knjevnik
 je ^(pri tom) često bio jaca polovina. Bivalo je politichkih situacija kada, što rekao
 ljubisa, "zlo zlu odushka nije davalo", ali ljubisa je uspevao da otvori odu-
 shak. Tridesetak godina ^(je ljubisa) dao ~~je~~ politici, i kroz politiku, ^(dao je govore i) službi tamoshem
 narodu. ^(u Beču je sarađivao) ~~je~~ sarađio s Chesima, i ^(kao) služio svima Slovencima u Austriji.
^(našom) ~~je~~ nije ni mogao ^(razlog) jer je ^(le) u 54-oj godini života umro. Uostalom, kako sve
 mora da dotraje, dotrajala je ^(Ljubisa delovao) politika i pre ^(kao ve) smrti. ^(Bilo je i drugi nepristojni nametali) ~~ili~~ se veshina ljubis-
 pina istašila ^(dala) ili je u oportunitetu ^(kao ve) dara prešla meru; ili je, po božjoj
 voji, došlo krajnje vreme da ^(Ljubisa) knjevnosti dađe bar ^(nekoliko nepristojnih) ~~je~~ godina života,
^(on) ~~je~~ se nemilo sukobi sa narodnom strankom, i propa ^(nigado) na izborima tako da
 se u politiku više ~~ne~~ vrati. Umro je 1878-e, ^(je ostavio) ~~ostaviv~~ za sobom ženu i tro-
 je dece ^(nezbriunate) a u knjevnosti ^(je ostavio) ono i onoliko, da će potomstvu vazda bi-
 ti žao što jesamo toliko, što politika ^(u ljubisu i radu ljubisa) pojede mnogo od knjevnosti.

Шта је књижевно дело Љубишино? Сем још несређених и не-
издатих мемоарских списа о Црној Гори, ^{које су} три не много дебеле, али драгоцене
књиге: Приповијести црногорске и приморске; и две књиге Причања Вука Дојче-
вића. Наредно питање би било: ^{како} ~~како~~ је ~~дело~~ књижевно дело Љубишино? Оно је
своје врсте, и одговор тражи ход аналитички. ~~Наслови књига јасно~~ ^{Наслови књига јасно}
откривају националну ориентацију: тле је Црна Гора и њено ^(Приморје, а материна је) ~~Приморје~~
^{прерађено народно причање, издржавало и шала. По} модернизовано, проширено ~~прерађено~~ и допуњено причање народног порекла ^(подељено је) ~~народно~~
^{Љубиша} ~~дело~~ ^{ом} народну приповедачу ^{Љубишино} ~~Вука~~ ^{Вука} Дојчевића. По језичком квалитету и мо-
тивним ^{прича} ~~прича~~, дело је чиста класика, овејано духовно благо. ~~Како~~ ^{Како} ~~како~~ је,
^{што је} ~~што је~~ претворљиво у даље облике књижевности свакога рода. Чисто естетичка, фор-
мална вредност дела није још окупила критичаре на дефинитивну тачку. А на
тој тачци, наше је мишљење, мање би требало говорити о логици и симетрији
склопа Љубишине приче, а више о ^(особини) ~~типу~~ те приче. Љубишина прича није ни нове-
ла ни такозвана кратка прича, ^(врло оригинално) ~~него је~~ ^{причање} летописног карактера. То је
неуоквирена, широка фреска, која не приказује живот уопште, ^(у) ~~крз~~ ^{символ} ~~крз~~ измишљену
фабулу; ^(Љубишина прича) ~~просто~~ приказује живот тамошњег народа у минута времена и наоснови

локалне историје. Заплете у Љубишиној причи не стварају љубав и сваковрс-
не ~~сррасти~~ срца, него амбиције породица и појединаца који су у историју за-
дирали. Местимично има личне романтике, али је и та увек у ткиву историје.
Скочићевојка и Црногорка Горде нису типови љубавница за роман, него за дра-
му. Оне су пропале у ватри историје, оне су јунаци. Велика историја, наравно,
не зна за њихове случајеве; али народни летопис ^{зна, јер ~~за народна летопис нека~~} ~~нека~~ ^{незван} ~~их~~ ју-
нак^а. Баш као што тамо горе, Бог познаје све јунаке. Затим, Љубишина прича
не само да је народни летопис, него је писана усменим народним стилем. То,
веле критичари, уметност литерарна не допушта. Не допушта, ^(саи кад мога доустићи) ~~застаје~~ је
Љубиша^{се} изреком навео да^{он} пише "догађаје у својој отаџбини"; а завичај Љуби-
шин неких четири ^{стотине} ~~година~~ година пре нашег времена, био је ^{узна} земља: ~~нека~~ породи-
це од имена отимале^{се} власт, а владао^и право. Историју тога доба може и данас
причати само ~~нека~~ народни летопис и усмена народна реч. Та чудесна усмена
народна реч остаде нам као највећа победа ^(и глас јунаштва) ~~благод~~ из оних времена кад смо
~~такође~~ са Турцима^и Млечићима ~~живели~~ живели живот, а крај ва-
тара и по манастирима^(причали летописи и) ковали језик који је сам собом историја. Сви наши

писци који су тај ^{живи} народни језик носили у себи ~~као импресију и~~
 крв — немамо их сувише — ^{засица} грешили су не само против чистоте књижевних родова,
 и против симетрије литерарног стила, него и против граматике, али су оста-
 вили бесмртна дела. ^{Шта је Весице, а ту} спада и Љубиша. ~~Не само да широм Српства намет свима не~~
~~не само да широм Српства намет свима не~~ ^(бредно и знајући) него наши критичари не знају довољно ~~о њему~~ простонарод-
 ну ^{горштачку} ~~језику~~ ^{носу} језика носи у себи не само начело нашег живота, него и начело
 наше мисли. Сва филозофија и поезија ~~нам~~ ^{нам} је тамо у ~~крпу~~ ^{опи} крпу, и сва термино-
 логија ^(у овом језику) ~~којим се служили~~ којим се служили Владика Раде, Љубиша, Марко Миљанов. То је
 кристална палата наших идеја, пуна реда, логике, и симетрије. Али зато што
 је тим језиком грађен махом еп и летопис, ~~ред и симетрија~~ ^{у овом језику} ред и симетрија
 тог језика и те мисли не ~~иду~~ ^{иду} толико у ~~тесан оквир~~ ^{у овом језику} тесан оквир приче, колико у де-
 бар ток и здрав ритам ^(услесној) причања.

[Овим што рекосмо ^(оно) ~~нар~~ ^{мишљено} ~~оно~~ наговестили ~~оно~~
 да критика при оцењивању Љубише није ~~ид~~ ~~шла~~ ишла у рафинованију анализу.
 Један критичар је признао Љубиши свега вербални дар? А шта је тим постигао
 и утврдио? Као да вербални дар није корен сваког литерараног дара! Други је

критичар поставио суд: да је Љубиша неоригиналан; ~~а~~ све у његовим књигама само народно благо; ~~са~~ сав стил директан пренос ^{гов}говних фраза простонародног ~~националног~~ начина изражавања при опису ствари, при вршењу обичаја, при суђењу. Има ту много истине, али у одређивању нема рафинованости. Народни летопис, и док је чисто усмена работа, мучна је ^{„лишарина“} прерада ~~неке~~ ^{неког} ~~неке~~ супериорног слушаца, који бира, проверава, прерађује, стеже и шири. Па онда даље, прерада те прераде ~~и~~ једног још супериорнијег слушаца. Најзад, ^{ограда} ~~према~~ усменог летописа у писмени, ~~и~~ ~~још~~ књижевност је, лична и оригинална књижевност ^свога рода. Љубиша је скроман био кад је причања своја на народне теме назвао ^{По скупштинама Љубиша.} ~~кратко~~ причањима Вука Дојчевића. ~~Како је~~ Љубиша је не само прерађивао и ^{асимилација документова, саопштења} додавао, него је ~~прерађивао~~ ^{Већ асимилација} једну доследну интерпретацију људских карактера и њихова умовања. ~~Онда~~ критичар замерио је Љубиши развученост и многа удаљавања од главне теме и плана. Љубиша, више уметник него његов критичар, казао је то елегантно: "малко уминути главну повијест." За пример разравно-тежености наведемо ^{сва е} ^{Критичари обично} ~~Скочићевојку~~ ^{добаја у свом амбразу.} Али у тој приповијести ~~није главна при~~

судбина скочићевојке није главна прича, него епизода, иако је Љубиша ~~у~~ ^{у њој}

да и^у звучну реч стави у наслов. Главно причање је врло уредно и стегнуто дат
летопис о породици Штиљановића. Тај летопис има лепу ~~и~~ уметничку пуноћу
наше историје и начина живота у оним крајевима током XIV и XV века. Занимљи-
во и документовано је изведено гранање ^{оне} ~~и~~ породице на део који ће провери^{ти}
~~и~~ ти, и на део који ће позитивну историју нашу наставити. А на ^{окој истинитој} ~~и~~ грани
је ванредно избачен фатум нашег народа: да непрестано разарања снаге и живо-
те од старе постојбине на југу, преко целог Балкана, до у земље са оне стра-
не Дунава и Саве. Стеван Штиљановић ^{у Српској} ~~и~~ Паштровић пореклом, ^{Он је} дуго година
^{завичаја и} ~~и~~ чувао честитост Паштровића према Млетцима. А кад је морао кренути из ~~и~~
завичаја, отишао је ^{пре} у Босну, и тамо бранио ~~и~~ Јајце од Турака, и био
ражен. ~~и~~ Затим ^и ~~и~~ Варешао у Срем ^и ~~и~~ народ од Турака ~~и~~ постао
српски ~~и~~ деспот. ~~и~~ некадашњи Паштровић ^{био је српски деспот} ~~и~~ до ^и до тога да буде све-
тац у сремском манастиру. ^(и то) ~~и~~ причање у Скочићевојци. ^{Овде је јерон} ~~и~~ критичар,
који је ^{пре} ~~и~~ добро заступао Љубину уметничку природу, сетио се негде да ни он
не треба да остане дужан уобичајени ударац и исписао: да је Љубина чисто

начисто узео своју причу Шћепан мали од Владике Рада. И ту има истине, али опет без рафинованијег срањивања. Љубишин Шћепан је материјалом био-графских података и аргументима за психолошко тумачење чудне појаве цара, ~~у пријатној~~ ~~и~~ ~~толико~~ ~~богатији~~ од Владичина Шћепана, да ће они који данас сутра буду радили Шћепана као прави позоришни комад, више ~~је~~ читати Љубишу него ~~Вегоша~~ ^{Владика} ~~и~~ ~~песник~~ ^{је} под једном ^{је} светлошћу само приказао свога јунака.

Љубиша је на једном месту казао класичну реч: писати крвавим мастилом." Он није при том мислио на мастило књижевника у првом реду; него пре свега на крваво скупо уметничко стварање народа. Народ не измишља, народ не ради ~~с тренутком инспирације~~ с тренутком инспирације; него зрно ша-љиве или тужне приче облаже стотину и стотину пута живљеним истинама, и провлачи то кроз уста стотине и стотине даровитих приповедача и препри^ико-ведача, док се најзад не укалупи у стил и језик који су крваво адекватни садржини, као месо кости и кожа месоу. ~~Оне још кроз средње тигре и уназад~~ ^(Љубиша се рудио се талкало да кроз устима и огањ народне) ~~и он је могао више на соборан на писан~~ начин причања, ~~без сарадње народне у духу и~~ без сарадње народне у духу и ~~и~~

Али ~~раз~~ ^{Лубишин} ~~Лубишин~~ ^{зато} језику. ~~Кривојезичност~~ нити је ^{уопште} скупљачко пуњење ~~торбе~~ торбе код народа, нити просто позајмљивање; ~~само~~ ^{Уопште је су} ~~само~~ особита ^у пу ^и инспирације за особиту врсту причања. То је књижевност која настаје кроз узајамну службу безличнога личног, и личнога безличног. То је Љубишин случај. А познато је да су тако постала многа и разна уметничка дела врло велике вредности;

Илијада; Народне песме нашег народа; катедрале XII века; пагоде далеког ~~истока~~ истока; и т. д.

[Напоследку, да ли више или мање приповедач, Љубиша није само приповедач. Он је један од оних 4-5 стубова на којима се држимо ~~културни~~ ^{културни} способностима нашим кроз невероватно савршен језик сељачког нашег света; језик чист, строг, ^{уворак} рељефан ^{сам} собом уметничко дело. Вук у Србији, Његош у Црној Гори, Даничић у Војводини, Љубиша у Далмацији, ето нам ^{савршен} ~~најбољи~~ историски летопис, и ^{велика} ~~велика~~ уметност. На тој основи стоји и Љубиша приповедач. Прича његова не одговара у свему естетским законима ~~склопа~~ склопа лепе прозе. Али летописни материјал његов везан је изнутра историјским жилама, а везан је ^{уметности} ~~у~~ споља ^у ~~јер је~~ мајстор разговарања ~~у~~

казивања, ~~мисао~~. То се не може ни уторбарити, ни имитовати, ни научити.
 То је оригиналан дар оних који су позвани да класични^{матурни} дух чувају и настав-
 љају. Докле се та^ј дух држи, има и историје, и уметности, и народа. Рад се
 тај извор затвори, мртви смо^{мртви} много. ~~Зато~~ Молимо^{зато} Бога да љубиша не буде по-
 следњи имитатор народног духа, језика^а и приче.

Усигура Селуласт